

A katolikusok és a sport

Történeti és teológiai áttekintés, mai következtetések

A sporttörténetírás uralkodó narratívájának ellentmondóan a reformáció előtti keresztények nem viszonyultak negatívan a testhez. Éppen ellenkezőleg: meggyőződésük volt, hogy az anyagi világ – ahogyan Isten megteremtette – jó, a test pedig hozzátartozik az ember személy voltához.

Ha megfelelően értelmezzük az akkori kereszténység főáramának viszonyulását az anyagi világhoz és a testhez, részben máris magyarázatot kapunk arra, miként válhatott a játék és a sport olyan könnyen a vallásos kultúra részévé.

A katolikus hagyomány egyedi abból a szempontból, hogy elfogadja a játékot, hajlik arra, hogy intellektuális értelemben komolyan vegye, sőt a spirituális élettel összefüggésben értelmezze. Fontos kiindulópont ez a sportról való elmélkedéshez a ma kontextusában.

Kulcsszavak: sporttörténet, játék, sport, anyagi világ, test, lélek, szellem egysége, hit és kultúra kapcsolata.

A sporttörténetírásban gyakran visszatér az a gondolatmenet, hogy a keresztények a reformáció előtt kizárólag negatívan tekintettek a testre, a bűn fogalmát társítva hozzá. E narratíva szerint a keresztények – a testtel szemben megnyilvánuló negatív hozzáállásuk miatt – nem tartották fontosnak és nem is szorgalmazták a fizikai kikapcsolódást és a sportot. Ahogy *Eitzen* és *Sage* fogalmaznak: „A korai kereszténység fokozatosan kiépített egy aszketizmusra támaszkodó alapot, amely olyan hiedelem, miszerint a bűn a testben lakik, ezért a testet alá kell rendelni a tiszta szellemnek. [...] Semmi sem árthatott volna ennél jobban az aktív kikapcsolódás és a sport előmozdításának.”¹ E visszatérő gondolatmenet szerint az emberek csak az angliai és amerikai puritánok elnyomó rendszere után kezdtek felvilágosultabb nézeteket vallani a testről. A XIX. században a gondolkodó emberek már egyre inkább elfogadták a játékokat és a sportokat, így ezek kiemelkedőbb szerephez jutottak a társadalomban. E narratíva szerint a keresztények és a teológusok csak a legutóbbi időkben – és némileg vonakodva – fogadták el a sportokat.

Ugyanakkor a sport történetének ez a fajta megközelítése Nyugaton nehezen talál magyarázatot néhány alapvető, a középkori keresztények hétköznapi életét jellemző, jól ismert tényre. Valójában a keresztények ebben a korszakban is hódoltak a játékoknak és sportoknak vasárnaponként és az egyházi év ünnepnapjain. Ahogy *William Baker* fogalmazott *Sport in the Western World* [A sport a nyugati világban] című könyvében:

1 D. S. EITZEN – G. H. SAGE: Religion and Sport, in CH. S. PREBISH (szerk.): *Religion and Sport. The Meeting of Sacred and Profane*, Greenwood Press, Westport, 1993, 84.

„A vasárnapokat egyáltalán nem valamiféle puritán unalom lengte be. A délelőtti szentmisét követően délután a falusiak pihentek vagy játszottak. Különösen a fiatalok számára a szórakozás valóban szórakozást jelentett. Ráadásul nem is csupán a vasárnap délutánokon. Az egyházi naptár – az évszakokhoz kötődő ősi szokások mellett – ünnepi alkalmakat kínált húsvétkor, aratáskor, karácsonykor. Európa-szerte ez volt az alapvető viselkedési minta. [...] Az évszakokhoz kötődő munkaszünetek több napig tartottak, és ezekre áldásukat adták az egyházi vezetők, elfogadták a földesurak, és szentesítették a hagyományok. A játékokhoz és a szórakozáshoz hozzátartozott a bor vagy a sör, a zene és a tánc.”²

Érdekes módon olyan sok ünnepnap volt, hogy a naptári évnek szinte egyharmadát ezek tették ki. A játékokat és sportokat a kor vallási művészete is megjelenítette festett ablaküvegeken, templomi fametszeteken és imakönyvekben.

Amikor a reneszánsz idején, a XV. században a humanisták megnyitották az első iskolákat – elsősorban világi diákok számára –, az órarendbe a játékot és a sportot is beiktatták. E tekintetben hatottak rájuk a fent említett középkori hagyományok, illetve az is, ahogyan a klasszikus görög és római szerzők vélekedtek a test és a sportok fontosságáról a nevelésben. Az első jezsuiták – követve a humanista példát – szintén időt és teret biztosítottak játékokra és sportra a XVI. század második felében megnyitott első – és összes további – iskolájukban. Ezek a fejlesztések jelentősen hatottak a nevelésre, hiszen a XVIII. század közepére a jezsuiták már mintegy nyolcszáz iskolát működtettek Európában és a világ más részein.

Azt a gördülékenységet, amellyel a játék és a sport a középkori és a korai modern katolikus kultúra és nevelési intézmények életének részévé vált, számos tényező segítette. Ezek közé sorolható az a szemlélet, amely az anyagi világot jónak, az embert pedig test és lélek (vagy test, lélek és szellem) egységének tekintette; amely megértette hit és kultúra kapcsolatát, és a nem keresztény szokások és kulturális hagyományok elfogadására törekedett, ezeket önmagukban is jónak (vagy legalábbis erkölcsi alapon nem kifogásolhatónak) tartva, és befogadva őket a vallási hagyományba; illetve az a szemlélet, mely szerint az erényes ember mértékletes a tanulmányok és a munka terén, és időt szán a játékokra és kikapcsolódásra is. Egyes teológusok – például *Aquinói Szent Tamás* – összefüggést is láttak a játék és a spirituális értékek között.

AZ ANYAGI VILÁG ÉS AZ EMBERI TEST

Való igaz, hogy a korai kereszténységben és a középkorban találunk példát olyan teológusokra is, akik a társadalomból való kimenekülést szorgalmazták, és akik a testet (s különösen a szexualitást) elsősorban akadálnak vagy problémának tekintették a keresztény életben. Ennek részben az volt az oka, hogy szinte valamennyi teológus szerzetes vagy pap volt. Az általuk hangsúlyozott fenti nézetek gyakran retorikai célt szolgáltak a keresztény életéről szóló írásaikban, és talán segítették is őket sajátos hivatásuk megélésében. Csakhogy ez nem az egyetlen, sőt még csak nem is az uralkodó nézet volt a hagyomány egészét tekintve.

2 W. J. Baker: *Sports in the Western World*, Rowman and Littlefield, Totowa, 1982, 45.

Ami azt illeti, a korai és középkori keresztény teológusok gyakran elmarasztalták a gnosztikusokat és a manicheusokat, éppen azért, mert ezek a csoportok az anyagi világot és az emberi testet a bűnnel kapcsolták össze. A kritikák egyike az volt, hogy a gnosztikusok és a manicheusok nem tekintették az Ószövetséget a keresztény szent iratok részének, ezért nem fogadták el a Teremtés könyve első fejezetét, a világ teremtéséről szóló beszámolót sem. Ehelyett bonyolult mitológiai elbeszélésekben írták le az anyagi világ eredetét, melyek a „bukással” vagy „a bűnnel” kapcsolták össze azt. Ezért a szemükben az anyagi világ ellentéte volt mindannak, ami igazán spirituális. Gnosztikus és manicheista szemszögből a lelki életben való előrehaladás azon múlik, hogy mennyire képes valaki elszakadni az anyagi világtól és magától a testtől. Ezek után nem meglepő, hogy tagadták a test feltámadását.

E nézetekkel szemben *Szent Iréneusz* és más korai keresztény teológusok rámutattak, hogy ha valaki elolvassa az Ószövetség első oldalait, olyan Istent ismer meg, aki „nagyon jónak” jelentett ki mindent, amit teremtett a világban. Ahogy *Szent Ágoston* fogalmazott:

[A Szentírás] „Isten minden alkotása után ezt jegyzi meg: »És látta Isten, hogy jó.« Az egésznek a befejezése után pedig ezt mondja: »És látta Isten, hogy minden, amit teremtett, íme, igen jó.« A világ teremtésével kapcsolatban sem enged más okot feltételezni, mint azt, hogy a jó Isten jót akart teremteni.”³

A keresztény teológusok hangsúlyozták, hogy ha az Isten által teremtett anyagi világ jó, akkor lehetetlen úgy tekintenünk a testre, mint ami nem fontos az emberi létezés vagy a keresztény élet szempontjából; a test az Isten által teremtett emberi lény lényegi alkotóeleme. A személyt a test és a lélek – vagy a test, a lélek és a szellem – *egységeként* értelmezték. Az emberi személynek ez az értelmezése hatott arra, ahogyan a keresztények a feltámadásról gondolkodtak. Ahogy Iréneusz fogalmazott, a keresztények „a teljes személy, vagyis a lélek és a test üdvösségében reménykednek”.⁴

E teológiai érzékenységek hatottak a keresztény vallásgyakorlatra, amely foglalkozott az anyagi világgal, és integráns módon vonta be a testet. Aquinói Szent Tamás – más teológusok mellett – kifejezetten hivatkozott ezekre a témákra a szépségekkel foglalkozó írásaiban. „Hogy ne gondoljuk természetükből fakadóan bűnösnek a látható dolgokat – írta –, kézenfekvő volt, hogy magukon a látható dolgokon keresztül alkalmazzuk a megváltás gyógyítását az emberek életében.”⁵ *Damaszkuszi Szent János* szintén utalt e kérdésekre a képek tiszteletét megvédő érvelésében. „Ti lenézitek és megvetendőnek tartjátok az anyagot – írta ellenfeleinek. – Így tettek a manicheusok is, pedig a Szentírás jónak tartja, hiszen kimondja: »Isten látta, hogy nagyon jó mindaz, amit alkotott.« Ezért kijelentem, hogy az anyag Isten teremtése és jó.”⁶ Amellett hogy részesültek a szentségekben – melyekben szerepet kapott a víz, a tűz, az olaj, a kenyér és a bor –, és szokás volt körükben a szent képek tisztelete, a középkori keresztények zarándokutakra is mentek; körmeneteken vettek részt; szobrokat alkottak, és tiszteletüket fejezték ki előttük;

3 SZENT ÁGOSTON: *Isten városáról*, III. kötet, 11. könyv, XXIII. fejezet, Kairosz, Budapest, 2006, 70.

■ 4 SZENT IRÉNEUSZ: *Adversus Haereses*. ■ 5 THOMAS AQUINAS: *Summa Contra Gentiles*, Book 4: Salvation, University of Notre Dame Press, Notre Dame, 1975, 247. ■ 6 JOHN OF DAMASCUS: *On the Divine Images. Three Apologies Against Those Who Attack the Divine Images*, St. Vladimir's Seminary Press, Crestwood, 2000, 60–61.

rózsafüzért morzsolgattak; szenteltvízzel hintették be magukat; gyertyát gyújtottak; térd- den csúsztak a kereszthez; hamuval kenték meg homlokukat; festett ablaküvegekkel és fametszetekkel díszített templomokban és katedrálisokban imádkoztak; és gyakorolták az irgalmasság testi cselekedeteit. Más szóval a testi cselekedetek széles skáláját művelték, és ezeket is spirituális jelentőségűnek tartották (a papokból, teológusokból és püspökökből álló egyházi testületek hozzájárulásával).

A sporttörténetírásnak az a visszatérő gondolatmenete, amely azt hangsúlyozza, hogy a reformáció előtt a keresztények megvetették a testet, nem tud magyarázattal szolgálni a játék és a sport elterjedtségére a középkorban és a premodern korszakban, sem arra, hogy mindez összekapcsolódott az egyházi ünnepekkel, s ki is ábrázolódott a kor egyházi művészetében. Ugyanakkor az anyagi világgal és a testtel kapcsolatos, a főáramhoz tartozó, hiteles keresztény nézetek képesek megmagyarázni, hogy a közép- és premodern korban miként fejlődhetett ki egy olyan vallási kultúra, amelyben ennyire könnyedén elfogadottá váltak az olyan testgyakorlatok, mint a játék és a sport.

HIT ÉS KULTÚRA

A játékok és a sportok iránti keresztény viszonyulásmódokat az is alakította, hogy miként fogták fel a keresztények a hit és a kultúra kapcsolatát. A korai egyház vezetőinek egyik legfontosabb döntéseként a pogány népek fiainak nem kellett körülmetélniük, és betartaniuk a mózsi törvény más előírásait – vagyis lényegében nem kellett zsidóvá válniuk –, mielőtt megkeresztelkedhettek. Teológiai értelemben ez a határozat a teremtés hittételén alapult – azon a tanításon, hogy Isten „telepítette be az egy őstől származó emberiséggel az egész földet” (ApCsel 17,26). Szent Pál szerint ahogy minden embert Isten teremtett, ugyanúgy minden emberre kihat Ádám bűne. A legfontosabb pedig az, hogy *mindazok*, akik hisznek Jézus Krisztusban, e hit által szintén megváltatnak. Ezt a teológiai állítást megerősítette, hogy Isten kegyelme kiáradt a pogányok életére, aminek a korai egyház vezetői maguk is tanúi voltak. Ahogy az Apostolok cselekedeteinek szerzője írta: „A zsidókból lett keresztények, akik Péterrel érkeztek, ámulatba estek, hogy a Szentlélek ajándéka a pogányokra is kiárad. Mert hallották, hogy megkapták a nyelvek adományát, és magasztalják az Istent” (ApCsel 10,45–46). A döntés, melynek értelmében a pogányokat anélkül is befogadták a keresztény közösségbe, hogy elvárták volna tőlük a zsidó törvények betartását, jelentősen kihatott a keresztény egyház későbbi fejlődésére. Témánk szempontjából azért van ennek nagy jelentősége, mert – a Szentírásban rögzített – precedenst teremtett arra, miként lehet befogadni a keresztény közösségbe a különböző kultúrákhoz tartozó népeket, saját hagyományaikkal és szokásaikkal együtt.

A pogányokra vonatkozó döntés egyik közvetlen következményeként a keresztény teológusok elkezdtek átgondolni hitük különböző vonatkozásait a görög filozófiával való párbeszéd – illetve olykor vita – tükrében. Ennek a jól ismert jelenségnek nagy irodalma van. Ugyanakkor kevesebben írtak a görög atlétikai kultúra és a korai keresztény lelkiesség kapcsolatáról. E kapcsolat nyilvánvaló magának Pálnak az írásaiban, aki görögül beszélő zsidó volt, és aki a Korinthusban és Filippiben élő görögökhöz szóló leveleiben magától értetődő módon használta az atlétika képeit a keresztény élet leírására. Az első Korinthusi levélben például így ír:

„Nem tudjátok, hogy a pályán küzdök mind futnak ugyan, de a díjat csak egy nyeri el? Úgy fussatok, hogy elnyerjétek! A versenyzők valamennyien megtartóztató életet élnek, minden tekintetben. Ők hervadó koszorúért, mi pedig hervadhatatlanért. Én is futok, de nem céltalanul, az ökölvívásban nem a levegőt csapkodom, hanem megzabolázom és rabságba vetem testemet, hogy míg másokat tanítok, magam méltatlanná ne váljak” (1Kor 9,24–27).

Szent Pál görögök iránti nyitottsága és kötelezettségvállalása hatott a korai keresztény teológusokra, akik gyakran használták az atlétika képeit a keresztény élet metaforájaként. Ezek a képek gyakoriak a vértanúkról s különösen a szerzetesi életéről szóló írásokban. Például Ignác, Antiochia püspöke is használja őket, amikor Szmürna püspökének, Polikárpnak ír a keresztények üldöztetése idején, a II. század elején. Arra biztatja Polikárpot – aki végül vértanú lesz –, hogy „tökéletes atlétaként viseld mindenki gyöngeségét”. Végső soron – írta –, „a nagy atléta sajátossága, hogy noha ütésekkel kap, mégis győz”. Arra bátorítja Polikárpot, hogy „Isten atlétájaként” legyen higgadt és nyugodt, hiszen a díj a romolhatatlan és örök élet.⁷ A II. századi lugdunumi (lyoni) és viennai vértanúkról szóló beszámolók hasonlóan írnak egy Blandina nevű nő meghurcoltatásáról és szenvedéséről, aki – „nemes bajnokként” – hite megvallásából merített erőt.⁸ E beszámoló szerint „ő, a kicsi, a gyenge és megvetendő, [...] Krisztust, a nagy és legyőzhetetlen harcost öltötte magára, és [...] többször megfutamítva az ellenséget küzdelem árán nyerte el a romolhatatlanság koszorúját.”⁹

A IV. századi *Johannes Cassianus* – a nyugati szerzetesség fejlődésének egyik legfontosabb alakja – a szerzetesi életéről szóló írásaiban szintén használta az atlétika képeit. Szerinte csakis „összehasonlítás révén” tudható meg, hogy mit akart Szent Pál tanítani a keresztényeknek a világi sportjátékok példáján keresztül. Az összehasonlítás jelentésének megértéséhez fontosnak tartotta, hogy szerzetestestvérei értsék magukat a játékokat. Ezért részletesen elmagyarázta nekik az olimpiai játékok mibenlétét, különös figyelemmel az atléták felkészítésére. „Ha megértettük a hús-vér küzdelem példáját – írta –, az összehasonlítás révén meg kell értenünk a lelki harc fegyelmét és rendjét is.”¹⁰

Amikor a keresztények üldözött kisebbségből befolyásos helyzetbe kerültek a középkori Európában, a teológusok gondolkodni kezdtek azon, hogy mi lenne a játék és a sport megfelelő helye a társadalomban. Egyikük, *Szentviktori Hugó* (†1142) ezt taglalta *Didascalicon* című könyvében.¹¹ Mivel úgy vélte, hogy a filozófia tárgya minden emberi cselekvés elméleti megfontolása, nem meglepő, hogy kora újonnan alapított városainak iskolái számára olyan tantervet javasolt, amelyben helyet kaptak a kikapcsolódást szolgáló élvezetes tevékenységek is. Hugó könyve elsősorban azért jelentős, mert nyomatékosan kifejti, hogy a kikapcsolódásnak és a sportnak legitim szerepet kell biztosítani a társadalomban, s éppen ezért a tanulmányozandó művészetek között is. Érvelése,

7 Szent Ignác levele Szent Polikárphoz, in VANYÓ LÁSZLÓ (szerk.): *Apostoli atyák*, Szent István Társulat, Budapest, 1980, 193. ■ 8 *Euszebiosz egyháztörténete*, V. könyv, Szent István Társulat, Budapest, 1983, 192. ■ 9 Uo. 197. ■ 10 JOHN CASSIAN: *The Institutes*, Ancient Christian Writers, Newman Press, New York, 2000, 124. ■ 11 *The Didascalicon of Hugh of St. Victor. A Medieval Guide to the Arts*, Columbia University Press, New York, 1961.

miszerint ezeket be kell illeszteni a tanrendbe, azért olyan fontos, mert Hugó műve mindenhol igen nagy hatást gyakorolt az oktatásra a középkori Európában.¹²

Aquinói Szent Tamás szintén olyan középkori teológus volt, akinek az írásai jelentős hatást fejtettek ki a játékról és a sportról való gondolkodásra. Mivel ő a legnagyobb hatású teológus, aki a „*ludina*” [játék] az erényes életben betöltött szerepéről írt, a következő részben az ő gondolatait fogom tárgyalni.

A MÉRTÉKLETESÉG MINT AZ ERÉNYEK KÖZPONTI ELEME

Az ókorban a mértékletességet az erényes élet központi elemének tekintették – ez különösen *Arisztotelész* írásaiban jelenik meg. Erényesen élni annyit jelentett, mint megpróbálni „középutat” találni a mértékletesség és a hiány között. A bátorság erénye például valahol középen helyezkedett el a vakmerőség (mértékletesség) és a féltékenység (hiány) között. Az erénynek ez a felfogása kihatott arra, ahogy a keresztény teológusok gondolkodtak a játékról és a sportról. Aquinói Szent Tamás szerint „lehetséges tehát a játékban az erény”, hiszen egy mértékletes embernek nem kellene egész életét munkával vagy a munka miatti aggodalommal töltenie. Ahogy ő fogalmaz:

„*Könyörgök, kíméld magad néha: mert bölcs az, aki olykor megpihenteti a munkára fordított feszített figyelmét.* (Augustinus) Mármost a munkában való megpihenés játékos szavakból és tettekből áll. Ezért tehát bölcs és erényes az, aki időnként ilyesmire folyamodik. Mi több, a Filozófus [Arisztotelész] a játékokhoz az eutrapelia erényét társítja, amit *gyönyörnek* nevezhetünk.”¹³

Szent Tamás arra int, hogy a játék élvezetére nem szabad olyan módon törekedni, amely másokra ártalmas, vagy nem illendő. Fontos figyelembe venni a személyeket, az időt és a helyet is, hogy a szórakozásunk „illő legyen az órához és a személyhez”. A túlzásba vitt játék bűnös lehet. De Szent Tamás szerint *azzal is lehet vétkezni, ha valakinek hiányzik a játék az életéből.* Így fogalmaz:

„Emberi dolgokban mindaz, ami ellenkezik az észszerűséggel, bűn. Mármost az észszerűség ellen szól, ha valaki terhére van másoknak, ha semmilyen élvezetet nem kínál másoknak, vagy akadályozza az élvezetüket. Ezért mondja Seneca: »Magatartásodat a bölcsesség irányítsa, hogy senki ne gondoljon faragatlan vagy jellemtelen fráternek.«”¹⁴

Bár Szent Tamás valóban hangsúlyozza annak fontosságát, hogy a játék időnként váltsa fel a munkát, hiba lenne úgy értelmezni ezt, hogy az ő szemében a játék pusztán „frissítő szünet”, amely után valaki hatékonyabban tud visszatérni a munkához. Ez azt jelentené, hogy a játéknak csupán annyiban van jelentősége, amennyiben elősegíti munkánk hatékonyságát. Pedig Szent Tamás szerint „a játéknak nincs más célja önmagán túl; amit a játék során teszünk, önmagáért való”.¹⁵ Mi több, Tamás úgy véli, a játék hasonlít az elmélkedéshez, hiszen mindkét tevékenységet élvezzük és önmagáért végezzük.

12 Jerome Taylor szerint a *Didascalicon* hatását jól mutatja, hogy a XII. századtól a XV. századig csaknem száz különböző kézirat hivatkozik rá, melyeket Európa-szerte mintegy negyvenöt könyvtárban őriznek, Írországtól Olaszorszáig és Lengyelországtól Portugáliáig (*Didascalicon*, 4.). ■ 13 AQUINÓI SZENT TAMÁS: *Summa Theologica*, II-II, q. 168. a. 2. ■ 14 Uo. q. 168. a. 4. ■ 15 S. TUGWELL (szerk.): *Albert and Thomas. Selected Writings*, Paulist Press, Mahwah, 1988, 527–528.

A reneszánsz humanista nevelőire hatottak Aquinói Szent Tamás gondolatai az éretnes életben gyakorolt mértékletesség fontosságáról. Amikor azt latolgatták, mennyi időt kellene fordítaniuk a diákoknak tanulmányaikra, leszögezték, hogy a tanulást nem szabad túlzásba vinni, hiszen akkor teherré válik az iskola a diákok számára, akiknek időt kell biztosítani a szórakozásra és a pihenésre is. *Enea Silvio Piccolomini* – a későbbi II. Piusz pápa – például ezt írta a még nagyon fiatal V. László királynak szánt intelmében a tanulmányokról: „Helyeselem és dicséretesnek tartom, hogy labdázol a korodbbeli fiúkkal [...] Nem szabad mindig megfeszítetten foglalkozni a tanulóval és a komoly ügyekkel, és nem is szabad túl nagy feladatokat bízni a fiúkra, mert ezek nagyon kimeríthetik őket, és különben is, ha úgy érzik, hogy túlságosan fárasztóak a terhek, akkor kevésbé lesznek fogékonyak a tanulásra.”¹⁶

Philippe Ariès szerint az első jezsuiták szintén fontos szerepet játszottak abban, hogy a nyugati iskolák napirendjébe bekerült a játék és a sport.¹⁷ Már létező épületekben nyitották meg első iskoláikat a XVI. században, ám ezekben egyáltalán nem volt hely játékokra és sportra. Azoknak az iskoláknak a közepén, amelyeket a jezsuiták maguk építettek, már egy udvar is volt, s az osztálytermek erre nyíltak. Így a diákoknak teret biztosítottak a játékokra és sportokra.

A jezsuiták a kikapcsolódásra is szántak időt iskoláikban. Bevezették az ebéd utáni egyórás pihenést, és a tanórák között is voltak rövid szünetek. A hét közepén volt egy szabadnap, amikor a diákok kirándultak, játszottak, sportoltak. A nyári hónapokban a jezsuiták egyik villájában társasjátékokat játszottak, kártyáztak, és könnyebb sportokat űztek. A legtöbb egyházi ünnepen szabadnapot kaptak; karácsonykor, húsvétkor és nyáron pedig hosszabb vakációra mentek.

Az első jezsuiták szemléletmódja alapítójukra, *Loyolai Szent Ignácra* vezethető vissza. A fiatal jezsuiták számára alapított első kollégiumok szabályzatának harmadik része *A test egészségének és erejének megőrzése* címet viseli. A dokumentum egy része a testi felfrissüléssel foglalkozik: „Néhány órát a valódi testi felfrissülésre kell szánni, például ebéd vagy vacsora után; némi pihenés a tanórák között használ a testnek és a tanulmányoknak is; a diák lelkesebben törekszik az előrehaladásra, ha azt komolyabb testgyakorlatok előzik meg.”¹⁸

Szent Ignác Jézus Társaságának *Rendalkotmányában* is hangsúlyozza annak fontosságát, hogy a fiatal jezsuiták mérsékletet gyakoroljanak a tanulásban: „Más időszakokban sem szabad a munkákat túl hosszú ideig folytatni, valami kikapcsolódás és megfelelő felüdülés nélkül.”¹⁹

A tanulmányok során gyakorolt mértékletesség nyomatékosan jelenik meg a Társaság hivatalos tanulmányi szabályzatában, az 1599-es *Ratio Studiorum*ban is, amely részletes instrukciókat tartalmaz a kikapcsolódásra és a szabadnapokra vonatkozóan.

16 AENEAS SILVIUS PICCOLOMINI: The Education of Boys, in CRAIG W. KALLENDORF (ford.): *Humanist Educational Treatises*, Harvard University Press, Cambridge, Mass.–London, 2008, 73. ■ 17 PH. ARIÈS: *Centuries of Childhood. A Social History of Family Life*, Vintage Books, New York, 1962, 88. ■ 18 *Monumenta Paedagogica Societatis Jesu* nova ed. Ladislaus Lukacs, vol. 92, nos. 107–108., Institutum Historicum Societatis Jesu, Roma, 1965, 68–69. ■ 19 RA 299, in *Jézus Társaságának Rendalkotmánya és kiegészítő szabályok*, JTMR, Budapest, 1997, 108.

„Megfelelő egyensúlyt kell tartani a tanulás és a pihenés ideje között” – írták a *Ratio* szerzői.²⁰ Mivel ez a tanulmányi szabályzat az összes jezsuita tanintézetre vonatkozott, az Európa-szerte és a világ más részein működő hatalmas jezsuita iskolahálózatban megszokottá vált, hogy a kikapcsolódás és a sport elkülönített időt kapott.

BEFEJEZÉS ÉS NÉHÁNY REFLEXIÓ

A sporttörténetírás uralkodó narratívájának ellentmondóan a reformáció előtti keresztények nem viszonyultak negatívan a testhez. Éppen ellenkezőleg: meggyőződésük volt, hogy az anyagi világ – ahogyan Isten megteremtette – jó, a test pedig hozzátartozik az ember személy voltához. Hangsúlyozták továbbá az emberi test és lélek – vagy a test, lélek és szellem – egységét. Ezek a meggyőzések hozzátartoztak ahhoz a vallási kultúrához, amelyben a test is szerves része volt a vallásgyakorlásnak – például a szentségeknek és a szentképek tiszteletének. Ha megfelelően értelmezzük az akkori kereszténység főáramának viszonyulását az anyagi világhoz és a testhez, részben máris magyarázatot kapunk arra, miként válhatott a játék és a sport olyan könnyen a vallásos kultúra részévé.

Egy másik oka annak, hogy az akkori keresztények hajlottak a játék és a sport elfogadására, azzal függött össze, ahogyan felfogták a hit és a kultúra kapcsolatát. Ebben fontos szerepet játszott a korai keresztények nyitása a görögök felé. A keresztény szerzők – Szent Pál nyomán – az atlétika képeit a keresztény élet, a vértanúság és különösképpen a szerzetesi élet analógiájaként vagy metaforájaként használták. Az egyház nyitása a görögök felé precedenst teremtett a nem keresztény kultúrák szokásainak és egyéb vonatkozásainak befogadására a hívő közösség életébe. Ez hatott arra, ahogyan a keresztények más népek szokásaihoz és kulturális hagyományaihoz viszonyultak a középkorban. Maga a görög örökség ismét fontossá vált a humanisták és az első jezsuiták számára, akik saját iskoláik megalapításakor a görög iskolákból merítettek inspirációt, ahol a testgyakorlás és a sport kéz a kézben járt az agytornával.

Aquinói Szent Tamásra hatott Arisztotelész etikája, amelyben nagy hangsúlyt kap az a gondolat, hogy a mértékletesség lényegi része az erényes életnek. Témánk szempontjából ez azt jelentette, hogy nem szabad szüntelenül tanulni vagy dolgozni. Ez mértéktelenséghez vezetne. Mindenkinek szüksége van kikapcsolódásra és pihenésre. Szent Tamás ugyanakkor ennél is tovább ment; ő összefüggést látott a játék és a spirituális értékek között. Az ő megközelítése értelmet adott a vasárnapi és ünnepnapjainak és sportnak a középkorban. Szent Tamás hatott a humanistákra és az első jezsuitákra is, akik kifejezetten fontosnak tartották, hogy diákjaik időről időre szünetet tartsanak a tanulásban, és időt szánjanak a játékra, kikapcsolódásra.

Ez az örökség fontos a mai keresztény teológusok számára is. Nem csupán azért indokolt figyelmet fordítaniuk a sportra, mert ez lényeges egy olyan világban, amelyben a sport igen népszerű, hanem a keresztények sajátos világlátása miatt is. Keresztény nézőpontból ugyanis az anyagi világ jó, és a test lényegi alkotóeleme az emberi

²⁰ *The Jesuit Ratio Studiorum of 1599*, Conference of Major Superiors of Jesuits, Washington, D.C., 1970, 12.

személynek. Ha a személy a test, a lélek és a szellem egysége, akkor ez azt jelenti, hogy amikor olyan fizikai tevékenységeket végzünk, mint amilyen a sport, akkor ez hat az értelmünkre (önmagunk és az élet értelmének megértésére stb.) és a szellemünkre (a Szentlélekkel való kapcsolat kialakításának képességére) is. A sport valóban – ahogy II. János Pál pápa mondta – „a test és a lélek tornájának egy formája”.²¹

A katolikus hagyomány egyedi abból a szempontból, hogy elfogadja a játékot, hajlik arra, hogy intellektuális értelemben komolyan vegye, sőt a spirituális étellel összefüggésben értelmezze. Fontos kiindulópont ez a sportról való elmélkedéshez a ma kontextusában. Mivel a sport a világ legtöbb társadalmában olyan külsődleges javakhoz kötődik, mint a pénz és a hírnév, sokan hajlamosak pusztán eszköznek tekinteni; ilyen módon gyorsan munka lesz belőle, amelyet halálos komolysággal végeznek. A közösség vagy a vallásos hit hagyományos erőforrásai híján – melyek segíthetnének abban, hogy tudatában legyünk méltóságunknak és értékünknek – az az illúzió alakul ki, hogy önértékünk kizárólag a teljesítményben rejlik, s a győzelem válik a legfontosabb céllá. A dopingszerek használata révén csaló sportolók botrányai csupán az egyik megnyilvánulása ennek a gondolkodásmódnak. Fontos feltennünk a kérdést, hogy hová lett a játék a sportból. Maradtak-e még olyan élvezetes tevékenységek, melyeket önmagukért végzünk? Vagy minden a pénz és a hírnév eszközévé vált?

Fordította: Szigeti-Cseke Zsuzsa

A szerző jezsuita szerzetes, a Seattle-i Egyetem tanára.

A fordítás forrása: www.laici.va

Patrick Kelly, SJ: Catholics and Sport. A Historical and Theological Overview and Contemporary Implications. *Contrary to a recurring narrative in the writing of the history of sport, Christians prior to the Reformation did not have an unremittingly negative attitude toward the body. On the contrary they emphasized the goodness of the material world as it had been created by God and that the body was constitutive of human personhood.*

Having an accurate understanding of mainstream Christian attitudes toward the material world and the body in these periods provides us with the beginnings of an explanation for how play and sport could have been incorporated into the religious culture so easily.

The Catholic heritage is distinctive in its acceptance of play and tendency to take it seriously intellectually and even to understand it in relation to the spiritual life. This is an important resource for reflection on sport in our contemporary context.

Keywords: *history of sport, game, sport, material world, unity of body, soul, and spirit, faith and culture.*

21 II. JÁNOS PÁL: Pope to Milan Football Team, *L'Osservatore Romano*, 1979. május 28., 4.